

ÉLETRE KELTETT MÚLT A KUNFAKÓ

Vajon milyen is lehetett honfoglaló eleink lova? Az a ló, mely jól bírta a ridegtartást, hosszú távok megtételére volt képes minimális étellel, elbirt egy felnőtt férfit a málhájával együtt – egyszóval szívós, kitartó és megbízható társa volt az embernek. Számos teória született már róla, de dr. Hecker Walter és Eördögh András „elmélete” felülmúl minden eddigi elképzelést. De kezdjük az elején! A leges-legelején. . .

Őseink lova

1906-ban dr. Besskó József kilenc vizsgált lókoponya alapján arra a következtetésre jutott, hogy „a honfoglalás-kori magyar lovak a keleti fajtacsoport mongol ágából származnak” (Bökönyi). Besskó dolgozata után csak 1935-ben, dr. Hankó Béla „A magyar ló eredete” című dolgozatában folytatta az ősi lovak vizsgálatát, s megállapította, hogy a „honfoglalás-kori magyar ló tarpánivadék volt, azonban jóval a honfoglalás előtt a mongol vadló (taki) vére kerülhetett bele”. Tudományos munkájában az ősmagyarok lováról a következőket jegyezte le: „Aránylag széleshomlokú, kis- és szárazfejű, tüzesszemű, szárazcsánkú és acélosinú, eleven, tüzes és átlagban csak 1,40 m magasságú állatok voltak, melyek főként vágatva jártak. Istállót sosem láttak és hideget, meleget, esőt és szélvihart egyaránt jól tűrtek. Ritkán feküdtek, állva aludtak. Félvad ménesekben tartották őket. Fekete sörényük lobogott a szélben. Színük sokféle lehetett, fehér hassal és széles fekete hátszíjazással, fekete sörénnyel és farkkal... A lovak testformája, fejállása kétségtelenül nemes és az arabs lóéra emlékeztető lehetett, olyanféle, mint a dél-albániai apró, arabsvérű lovaké” (Hankó).

Őseink lovát Alfred Brehm az 1963-ban megjelent „Állatok világa” című könyvében a közepesnél kisebb marmagasságú, nemesvérű keleti lovakhoz sorolja, a jelenlegi turkomán és cserkesz lovakhoz hasonlító küllemmel, gyakran szürke és deres színváltozatban. A következő leírást adja róluk: „Kis könnyű fej, tüzes tekintetű szemek, magas fejtűzés, egyenes, vagy esetenként fordított nyak, alacsony nyakillesztés, kissé könnyű törzs, szikár, száraz végtagok” (Brehm). Hangsúlyozza, hogy a kisigényűség és a rendkívüli kitartás jellemezte őket.

A vizsgált avar és honfoglalás korabeli magyar sírokból előkerült koponyák beható vizsgálata és méreteinek összehasonlításából született eredményeket dr. Zimmermann Ágoston tárta először a Magyar Tudományos Akadémia elé. Megállapítást nyert, hogy a vizsgált „honfoglalás-kori lókoponyák meglehetősen egységesek, annak ellenére, hogy különböző, egymástól távolabb eső helyekről származtak” (Zimmermann). Ebből azt a következtetést lehetett levonni, hogy eleink valószínűleg egy kitenyészett, egységes loállománnyal rendelkeztek. S bár a honfoglalás előtti évszázados vándorlás során lovaink keveredhettek idegen behatással, keleti jellegeiket megőrizték – legalábbis erről árulkodnak a koponyáik.

A keleti jellegre utal az „aránylag rövid és kissé széles koponya, az arcél, profilvonal alakulása, amely a keleti származásra jellemző „csukafej” formát tünteti fel, az agykoponya erősebb fejlettsége, a falcsontok kupolaszerű boltozódása, a szélességi méretek aránylag magas értékei, a szemgödörök gömbölyded formái, stb.” (Zimmermann). Hankóval ellentétben, Zimmermann és kortársai szerint a koponyavizsgálatok alapján azonban a Przewalski lovak is jelentős hatást gyakoroltak őseink lovaira.

A Przewalski (*Equus caballus Przewalski*), avagy „taki” a mai napig túlélő egyetlen fennmaradt vadló, melyet sokáig a mai lovak őseinek hittek. A genetika fejlődésének köszönhetően azonban a kromoszómavizsgálatok kizárták a Przewalski lovak hatását a mai hátszlovakra; míg e vadlovak 66, addig a házilovaink 64 darab kromoszómával rendelkeznek. S bár keresztezésükből egy páratlan, 65-ös kromoszómaszámú termékeny utód jön létre, a legújabb mitokondriális DNA-kutatások megcáfolták azokat a feltevéseket, melyek szerint a taki háziló őse lenne (Hecker).

Bökönyi Sándor – állatorvos és a MTA Régészeti Intézetének igazgatója – több ezer lócsontváz összehasonlítása alapján arra következtetett, hogy az avar lovak a szkíta lovakból eredeztethetők. Csakúgy, mint a honfoglaló magyarok lovai is. Ezt a későbbi tudományos vizsgálatok is igazolták, vagyis a hun, a szkíta, az avar, a honfoglaló magyarok (és a kunok!) lovai minden bizonnyal azonos típusba tartoztak.

A szkíták lovairól az Altaj hegységben feltárt, jégencsébe fagyott 69 mumifikálódott lótetem árulkodik, mondhatni „bőbeszédűen”, hiszen szinte teljesen épen maradt szőrük és bőruk, felszerelésük és béltartalmuk alapján két lótipust lehetett elkülöníteni: egy nemes, hosszú lábú és törzsű (valószínűleg uralkodói) lovat és egy kisebb természetű, közönségesebb küllemű valószínűleg málhás lovat (Hecker). A két lótipus létevel már Brummel Gyula is foglalkozik 1900-ban, szerinte honfoglaló őseinknek kétféle típusú lova volt: külön a közkatonáknak és külön az előkelőknek, melyek nagyobb testűek voltak. A kunfakóhoz közeledvén azonban most a kisebbiket vesszük górcső alá.

A tarpán: az igazi ősló

A tarpán (*Equus Caballus Gmelin* avagy *Equus ferus ferus*) nagyjából 130 cm marmagasságú, egérszürke vagy fakószürke színű, szíjalt hátú mokány kis ló volt, teste alsó fele és a száj környéke világosabb, végtagjai feketések és haránt csikoltak. Az arab lovakhoz (és a Przewalskihoz) hasonlóan csak öt ágyékcsigolyával rendelkezett. Antonius leírásából tudjuk, hogy aránylag hosszú, könnyed végtagjai, rövid fej és arcorr, konkáv profil, hosszú hát és ágyék valamint gyöngébb medence jellemezte. Ez a jellemzés azonban félrevezető lehet, mivel a tarpán gyakran keveredett házilovakkal, s nem garantált, hogy e leírás nem egy keverék lóé lehetett. A jellemzést Gmelin 1770 körül a következőkkel egészíti ki: sörénye rövid és mereven föláll, farka ritkásabb. Nem sokkal később pedig Timofejev lovászmester tovább bővíti: télvíz idején nagyon hosszú, durva, hamuszürke szőr borította testüket. Brehm-től megtudtuk azt is, hogy a moszkvai állatkert példánya nem egy jellegzetes tarpán volt: hasoldala nem volt világosabb színű, sörénye pedig 40 cm hosszúra nőtt s lógott. Azt azonban sajnos sosem fogjuk megtudni, milyen is volt valójában – ugyanis nem is olyan rég végleg eltűnőltük a föld színéről.

Az egyetlen fennmaradt fénykép a tarpánról (wikipédia)

Réges-régen, a történelem előtti időkben a tarpán Délkelet-Európa és Délnyugat-Szibéria sík vidékein hatalmas, de kisebb egységekre tagolt csapatokban élt. Ő volt az európai (eurázsiai) vadló. Élőhelyének benépesedésével azonban az emberek egyre jobban kiszorították őket természetes közegükből, s a kényszerű együttélés nagy bosszúságot okozott a parasztnak (s valószínűleg a tarpánoknak is). Ugyanis a tarpán ménnek „bolondultak az orosz kancákért”, s „háremosították” maguknak a házi lovakat, vagyis elhajtották a parasztnak munkaeszközeit. Kártevésük miatt rövidesen háború indult ellenük, s egyre apadó számuk még inkább a házi lovak rablására ösztönözte őket. Végül hatalmas tarpán írtó hadjárat kerekedett, melynek eredményeképp sikerült teljesen kipusztítani a fajt. Az utolsó vad példányt, egy kancát állítólag - törött lábbal - parasztnak verték agyon 1876-ban. Egy másik verzió szerint az utolsó tarpán 1909-ben pusztult el a Moszkvai állatkertben. A gyakori keveredés a lengyel parasztnak lovával azonban hagyott nyomot az utókornak, s a ma élő konyik lovat eredményezte.

A konyik

A konyikot nevezhetnénk a tarpán egyenesági leszármazottjának is. E primitív lengyel fajta magában hordozza a tarpán örökség ősi jegyeit – a vadlóra jellemző színezetet, ősi testfelépítést. Amellett, hogy kitartó, szívós és igénytelen fajta, rendkívül könnyen kezelhető, nyugodt vérmérsékletű és kiegyensúlyozott. Marmagassága 135 cm körüli. S mivel a konyikban bizonyíthatóan csörgedezik még a tarpán vér, segítségével próbálják „visszakeresztezni”, újra éleszteni a kipusztult fajt. Eördögh András ebben a fajtában, a tarpán vadló közvetlen leszármazottjában talált rá a Hankó Béla által jellemzett ősi ló kívánatos vonásaira. A tulajdonában lévő Narog a konyik fajta egyik kiváló fedezőménje. S bár genetikailag képtelenség kitenyészteni honfoglaló őseink hátságát, fenotípusában mégis „életre lehet kelteni”. És itt kezdődik a kunfakó története.

A kunfakó

Az elméletekből és a leletekből egyre tisztábban rajzolódott ki őseink lovának alakja, mely dr. Hecker Walternek – a kunfakó szellemi atyjának - és Eördögh András tenyésztőnek köszönhetően az utóbbi években testet is öltött, s - születésének bölcsőjéről, a kun tájegységről, valamint jellemző színéről – a kunfakó nevet kapta.

András – állattartóként és utazóként – szeretett volna egy olyan lovat magának, mely kitartó, szívós, eleven de mégis könnyen kezelhető, alkalmas hosszú utak megtételére felmálházva is, valamint a marhák terelésére. Mindemellett legyen igénytelen, érje be a legelővel ridegtartásban és ne kelljen abrakolni az erőpróbáló hosszú utak során sem. A „Lovas Nemzet” című könyvben találkozott először a számára megfelelő ló – vagyis honfoglaló őseink lovának - leírásával – Hankó Béla szavaival (Lsd. a cikk elején). S az idea megszületett, az idézet lett munkájának alapja.

A tettek következtek. Tenyésztő- és utazóársával – Hárskúti Lászlóval - együtt felkereste dr. Hecker Waltert, akinek tetszett az ötlet és látott benne fantáziát, így felvállalta a tenyésztés elméleti irányítását. „A szelekcióban nagyon fontos Walter hozzáértő szeme és az a több évtizedes tudás, mellyel a kunfakó alap állományának kialakítása mögé állt. Őt tartom Európa egyik legkiválóbb hipológusának és legolvasottabb lótudórának; nagy öröm számomra, hogy együtt dolgozhatunk.” – mondta Eördögh András. A munkát Pataki Balázs és Bodó Imre is segíti, a Nyugat-Magyarországi Egyetem képviselőjében pedig Pongrácz László támogatja a projektet.

A tenyésztés alapja a tisztavérű konyik (A törzskönyv), melyet szigorú szempontok alapján kereszteznek arab és shagya arab lovakkal, valamint kontroll csoportként számon tartott Igar-Árvácska apaságú kancával. A nyugodt konyik fajtára jellemző jó idegrendszer a pörgős

arabok szép küllemével párosítva nagyszerű használati lovakat eredményez, de a kunfakónak (B törzskönyv) azonban még ki kell állnia az idők próbáját ahhoz, hogy önálló fajtaként szerepelhessen. A két ősi fajta domináns génjei felváltva jelennek meg az utódokban. Jelenleg egy kutatási program keretein belül zajlik a tenyésztés, de a nukleus állomány az évtizedes munkának köszönhetően már létrejött. Ezt az állományt konyik kancákkal még tovább „finomítják”. Ha minden jól megy, Narog fia, Alpár már kaphat tenyésztési engedélyt. A szigorú szelekció a fenotípus kezdeti rögzítésére szolgál, hisz a „leendő” kunfakó fajtának ki kellett alakítani a standardját, melynek a homogén alapállománynak szigorúan meg kell felelnie. A kunfakók középmagas termetű, zömök lábakra támaszkodó mozgékony és fordulékony állatok, az előírt marmagasságuk 135-148 cm közötti. Csakúgy, mint a konyik, a kunfakó jellemzője is az ősi vadlóra utaló szíjalt hát, a vállkereszt és kívánatos a lábakon megjelenő zebroid csik; a fakó szín szintén előírás. Használatát illetően a már említett célok mellett a gyerekek lovagoltatására alkalmas, megbízható, jó természetű hátszín is kell lennie. A kipróbálás jelenleg is tart, de az eredmények már most ígéretesnek bizonyultak.

S hogy lesz-e a magyaroknak egyszer egy kunfakó nevű, önálló fajtaként elismert lova, és sikerül-e a lelkes kis csapatnak rekonstruálni honfoglaló eleink kiváló ősi hátságát – nos, még a jövő zenéje. Mindenesetre a rengeteg önzetlen munkával és energiával járó kutatási program teljes gőzzel halad előre – minden bizonnyal a siker felé!

Folytatása következik.

Tóth Betti

Fotó: Mráz Edina

Forrás: Brehm Alfred: Az állatok világa. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2000., Bökönyi Sándor: Honfoglalás kori lókoponyák a Nyíregyházi Múzeumban. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 1. - 1958 - EPA, Ernst J.- dr. Fehér D.- dr. Ócsag I.: Magyar lovaskönyv. Natura-Corvina Kiadó, 1988, Györfly-Villám A., Hecker W., Jankovics M., Szelestey László: Lovas Nemzet. Helikon Kiadó, 2004, Hankó Béla: A magyar ló eredete. Debreceni szemle, 1935, Mihók Sándor, Pataki Balázs: Lófajták. Mezőgazda Kft, 2003., Zimmermann Ágoston (1936): A honfoglaló magyarok lovaírói. Lovas Kalendárium, 2011.